

Verbalna komika u delima Branislava Nušića i Dušana Kovačevića

U ovom radu bavimo se strukturnom i značenjskom analizom elemenata verbalne komike u delima dva uvažena srpska komediografa: u Ožalošćenoj porodici Branislava Nušića i drami Lari Tompson, tragedija jedne mladosti Dušana Kovačevića, sa ciljem da ispitamo u kolikoj meri postoje poklapanja između definisanih kategorija humorističnih elemenata u navedenim komedijama nastalim u različitim vremenskim periodima. Jedna od polaznih pretpostavki je i da se može uočiti veza između prve, semantičke klasifikacije građe na kategorije i druge klasi- fikacije na osnovu lingvističke strukture na vrste i podvrste. To znači da očeku- jemo da se ista kategorija pojavljuje uvek ili u većini slučajeva u okviru iste vrste i podvrste.

Uvod

Tema ovog istraživanja jeste strukturna i semantička analiza eleme- nata verbalne komike (humora). Građa za rad obuhvata elemente humora ekscerpirane iz komedija dva poznata srpska komediografa: iz *Ožalošćene porodice* Branislava Nušića sa početka 20. veka i iz dela *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti*, savremenog autora Dušana Kovačevića. Građa je ekscerpirana sa po 50 strana navedenih komedija. Elementi verbalne ko- mike klasifikovani su na osnovu lingvističke strukture u dve vrste: proste i složene. Prosti humoristički elementi (apsolutno nezavisni od konteksta) obuhvataju one na nivou reči, rečenice i na višem nivou. Složeni humor- istički elementi dele se na dve podvrste: zavisne od spoljašnjeg i zavisne od unutrašnjeg konteksta. Humoristički elementi zavisni od spoljašnjeg ko- nteksta u stvari zavise od (prethodnih) neverbalnih situacija, a elementi za- visni od unutrašnjeg konteksta zavise od prethodnih verbalnih događanja u drami (tekstu). Druga klasifikacija (na kategorije) odnosi se na sadržaj, tj. značenje komičnih elemenata i delom je preuzeta iz knjige *Nušićev smijeh* (Lešić 1981).

*Ana Antić (1982),
Naselje 7 sekretara
SKOJ-a, S-4, Bečej,
učenica 4. razreda
Gimnazije u Bečeju*

Hipoteza je da postoje poklapanja između kategorija humorističkih elemenata definisanih u navedenim delima jednog i drugog pisca. Takođe kod oba autora postoje veze između kategorije i vrste odnosno podvrste kojoj kategorija pripada: ista kategorija pojavljuje se uvek ili u većini slučajeva u okviru iste vrste i podvrste.

Cilj rada je da ispita tačnost stavova navedenih u hipotezi, kao i da predstavi mehanizme postizanja komičnog efekta u dva književna dela iz različitih vremenskih perioda.

Prema definiciji A. Bergsona, humor se “rađa kada ljudi okupljeni u grupi svi uprave svoju pažnju na jednoga od njih učutkavajući svoju osetljivost i dajući maha jedino svojoj inteligenciji” (Bergson 1993: 12). Tačnije, Bergson navodi tri osnovna elementa neophodna za nastajanje komičnog. Na prvom mestu, “nema komičnoga izvan onoga što je čisto ljudsko”, odnosno čovek je jedino biće koje ume da se smeje, a i da nasmejava, zatim humor nastupa tek kada potpuno zanemarimo osećajnost i obratimo se čistoj inteligenciji, i na kraju, za humoristične efekte bitna je neizolovanost uma, tj. postojanje grupe ljudi (Bergson 1993: 10-12).

Verbalna komika u *Ožalošćenju porodici* Branislava Nušića

U delu *Ožalošćena porodica* Branislava Nušića najviše ekscerpiranih primera pripada vrsti složenih odnosno podvrsti komičnih elemenata zavisnih od unutrašnjeg konteksta. Prvu kategoriju, koju smo definisali kao *precenjivanje sopstvenog značaja* potkrepljuju 4 primera. U dva slučaja precenjivanje je deo kompleksnog komičnog elementa sastavljenog od dve kategorije:

- precenjivanje sopstvenog značaja (preuveličavanje, samohvalisanje) + ponavljanje (reči i sintagme):

TRIFUN: Pa to, ovaj ne valja, onaj ne valja; ovaj ovo, onaj ono; drugim rečima, kad se dobro promešaju karte, izlazi da je samo Agaton sposoban da upravlja imanjem.
AGATON: Pa jesam, Trifune. Znaš li ti šta znači to srez od 52374 stanovnika? 52374 stanovnika, a ja samo viknem: “Mirmo!”, a svih 52374 stanovnika stanu u front, gledaju me pravo u oči i trepću! – Trepću, nego! Eto to znači upravljati moj Trifune!
(16)

- precenjivanje sopstvenog značaja + razotkrivanje istinskog negativnog motiva:

PROKA: Molim te, Agatone, ja sam baš juče pročitao zakon, a pitao sam i našega kmeta pravnika i još neke advokate, koji dolaze u opštinu, i svi mi oni kažu da nigde u zakonu ne piše da se testament otvara 40 dana posle smrti zaveštačeve.
AGATON: A misliš ti da ja nisam raspitivao?
TANASIJE: Pa ono, svi smo se raspitivali.
AGATON: Svi, dabome! Jer, brate, ko će živ dočekati 40 dana. Brojim svaki dan na prste, a noću sve sanjam neke cifre sa pet nula. (18)

Specifičan primer ove kategorije je precenjivanje sopstvenog značaja na isti način od strane različitih ličnosti:

SIMKA (Agatonu nasamo): Čuješ li ti, Agatone, ovaj razgovor?
AGATON: Čujem.
SIMKA: Pa nećeš valjda pustiti da se ko drugi useli? Ako se treba useliti, ti si najpreči.
AGATON: Ama, to baš i mislim nešto. (34)

...VIDA (prilazi Tanasiju, poverljivo): Evo, seci me gde sam najtanja, ako ne znam šta su šaputali Agatom i Simka.
TANASIJE: Ama, i ja bih kao rekao.
VIDA: Hoće da se usele, videćeš, hoće da se usele ovde.
TANASIJE: Pa sad, šta mu možeš, i bolje neka se useli neko od naših.
VIDA: Pa ako treba neko od naših, ti si valjda najpreči. (35)

...GINA: Ju, ju, ju, pa to će cela familija da se useli u kuću?
SARKA: Cela, dabome!
GINA (Proki): A mi, zar, koji smo najpreči?
PROKA: Pa ja mislim, Gino, i mi da se uselimo. (38)

Poslednji primer sadrži samo precenjivanje sopstvenog značaja:

AGATON: ... i mogao je, vidiš, tom prilikom da mi kaže: "Agatone, brate, ja imam dosta njih u familiji, ali svi su nekako... nekako onako... Ti si jedini, brate Agatone, onako... eto, bio si toliko godina sreski načelnik, upravljao si narodom, pa ćeš umeti upravljati i mojim imanjem." (12)

Narednu kategoriju *uvredljivih izraza* ilustruju svega dva primera:

– Uvrede izrečene u lice:

TANASIJE: Ama, i bez toga, drugo je to Agatone upravljati narodom, a drugo upravljati imanjem.
AGATON: Nije drugo Tanasije, nije to drugo. I za jedno i za drugo treba imati iskustva i ruku. A deder, kaži mi ga ovde, među vama, ko bi bio za taj posao? 'Ajde reci, je l' ovaj Tanasije? Pa on da je valjao, valjao bi najpre sebi, a ne bi pao pod stečaj. (12)

– Negativna duhovita primedba izrečena u lice (ublažena uvreda):

AGATON: ... E, onda, kad i tebe izbrišemo, 'ajde, reci, ko nam ostaje?
MIĆA: Kako ko, a ja? Kao da ja ne postojim?!
AGATON: Postojiš, ne kažem da ne postojiš, ali postojiš nekako u vazduhu.
MIĆA: Kako u vazduhu? Kako vi to mislite?
AGATON: Onako, znaš, ne mogu da ti uhvatim nikad kraj...
MIĆA: Ne vidim, šta imate vi meni da hvatate kraj? (15)

Kategorija komičnih *individualnih govornih karakteristika* takođe sadrži dva primera:

TRIFUN: E, Agatone, za tih pet nula ćeš da izviniš, a što se tiče otvaranja testamenta, ja pravo da vam kažem, i volim što ćemo počekati 40 dana.
AGATON: Pa jest, ti voliš da gustiraš.
TRIFUN: Pa da gustiram, dabome! (18)

TRIFUN: Pa to, ovaj ne valja, onaj ne valja; ovaj ovo, onaj ono; drugim rečima, kad se dobro promešaju karte, izlazi da je samo Agaton sposoban da upravlja imanjem. (16)

Dvosmislenost je čest izvor humora. Kod Nušića dvosmislenost ilustruju sledeći primeri:

– dvojako shvatanje reči (čuvar):

GINA: Pa to će ceo svet da se useli?
SARKA: Čude nećeš i ti, prijatelj-Mićo?
MIĆA: Ama, ko kaže da neću? Ako je čija dužnost da se nađe ovde kao čuvar, onda sam to ja na prvom mestu.
SARKA: A da l' misliš ti da čuvaš stvari ili sestričinu? (37)

– dvosmislenost izraza:

SARKA: Ju, prijao-Gino, što da brišeš, valjda ima u ovoj kući ko da briše prašinu?
GINA: Pa ima, nije da nema, ubrisano je, nije da nije ubrisano, ali ja tako navikla.
SARKA: Jeste, pravo da ti kažem i ja tako! Volim ti u tuđoj kući ubrisati nego ne znam šta da mi daš. (42)

Objašnjenje: ubrisati (prašinu) u tuđoj kući = zabosti nos u tuđe stvari.

Komične promene, odnosno dodavanje izvesnih reči u frazeologizam ili u ponovljeni iskaz, potkrepljeni su sa dva primera:

– izmena jedne reči u frazeologizmu:

TRIFUN: ... Samo, znaš, brate Agatone, pokojnik je bio pismen čovek i čitao je novine, pa je mogao misliti u sebi: "Ovaj Agaton jeste bio sreski načelnik, ali gde god je bio, ostavljao je za sobom smrdljiv trag."

AGATON (plane): To nije istina! Tako su pisale opozicione novine, a ne možeš ti tražiti od opozicionih novina da pišu kako sam ostavio mirišljavi trag za sobom. (12)

– ponavljanje iskaza sa komičnom promenom odnosno dodavanjem nekih reči:

AGATON: Kopkalo me pa sam otišao kod samog starateljskog sudije i pitao ga: možemo li mi, kao familija, zahtevati da se testament otvori?

TANASIJE: Pa šta veli?

AGATON: Veli: možete, ali bolje: strpite se; pokojnikova je želja bila da budete strpljivi.

SARKA: Lako je njemu mrtvom da bude strpljiv.

PROKA: Pa jeste, pravo kaže prijao-Sarka; on može u grobu čekati 40 godina, ali mi, brate, ne možemo. (19)

Dva primera sadrži i kategorija *verbalnog preobraćivanja* očigledno negativnog čina u pozitivni:

AGATON: ... I ovo što sam ja uzeo ovaj služavnik, može se reći da sam ga spasao.

SARKA: Pa jest što kažeš, i ja sam budilnik spasla.

AGATON: Pa dobro de neka ti bude. (48)

AGATON: Ti imaš da čutiš!

SARKA: Pa čutaću, de, samo htedoh da ti kažem, što reče ti maločas, nismo mi došli u ovu kuću da pljačkamo nego da čuvamo.

AGATON: Pa da čuvamo, dabome! Zato sam ja i uzeo ovo, nego zašto?

SARKA: Pa zato, dabome! (47-48)

Sledeće kategorije sadrže samo po jedan primer:

– smešno poređenje (poslovica):

SIMKA: Pa opet, prijao-Sarka, ne mogu da verujem; ovo je isuviše mlada devojka za pokojnikove godine.

SARKA: Znaš kako je, prijao-Simka, na staro drvo se kalemi mlad pelcer. (22)

– vic:

TANASIJE: ... Evo ja, na primer, ja ne mogu da čekam! I da hoću, ne mogu.

AGATON: E, bogami ćeš da pričekáš, jer tu svoju želju da se testament otvori 40 dana posle njegove smrti pokojnik nije samo onako kazao, nego je to napismeno izjavio na zapisniku kod suda.

SARKA: Da mi je samo znati šta mu je to trebalo?

SIMKA: Baš i ja se to pitam.

AGATON: E, šta mu je trebalo? Znao je on dobro šta mu je trebalo. Pokojnik jeste bio onako plemenit i dobrotvor, i čestit, i sve što hoćeš, al' mu se mora priznati da je bio i veliki šeret. Znao je dobro on šta radi. Ko veli: ja ću mojoj familiji 40 dana, pa da sebi obezbedim tih 40 dana žalosti, a ne da me od prvog dana posle smrti grde i ogovaraju.

SARKA: Iju, a ko bi ga grdio?

AGATON: A već našlo bi se ko bi, i zato je on, vidiš, tako i udesio. Ko veli: čekaj

da to nekako udesim bar dok se ne ohladim ... neka Tanasije obuče svoje crno odelo, ono što ga je pravio za venčanje i što ga oblači o pogrebima i o narodnim praznicima; ... pa neka Trifun napravi tužno lice kao kad na jedanaest izvuče keca; ... Sarka udovica neka obuče svoju crnu haljinu u kojoj sahranjuje muževe...

...

AGATON: ... Ko veli: neka moja familija, tako maskirana, ide 40 dana, kao ožalošćena porodica; neka idu za sandukom oborene glave; neka dolaze na sve parastose i neka mi pale sveće, a posle, kad se ja ohladim, nek se i oni ohlade. (19-20)

– duhovita primedba:

GINA: A šta veliš Simka za onaj servis; čisto srebro, za dva'es' četiri osobe.

SIMKA: Ti se, Gino, kanda zaplaka kad vide taj servis? (33-34)

– komična slika zgranutosti:

MIĆA: Kakvo prijatno iznenađenje? U novome stanu pa prvi susret sa vama!

DANICA: U kome novom stanu?

MIĆA: Pa i ja sam se uselio ovde.

DANICA (zaprepasti se): I vi?

MIĆA: Kako "i ja"? Pa ja na prvom mestu, ja pre no svi ostali.

DANICA: Ama, šta je to, zaboga, šta se to dešava ovde, kao da je pusta kuća? (49)

– frazeologizam (ublažena uvredljivost):

TRIFUN (kao izraz opšteg negodovanja koje se javilo u pokretu i razmeni pogleda): Mogao je i tako da ti kaže, zašto da nije mogao. Samo, znaš, brate Agatone, pokojnik je bio pismen čovek i čitao je novine, pa je mogao misliti u sebi: "Ovaj Agaton jeste bio sreski načelnik, ali gde god je bio, ostavljao je za sobom smrdljiv trag." (12)

Složeni elementi verbalne komike zavisni od spoljašnjeg konteksta razvrstani su u sledeće kategorije:

– aforizam (ne po formi već po sadržaju):

SARKA (Gini koja se zaplakala): Dosta, boga ti, prija-Gino, sa tim tvojim plačem. 'Ajde tamo na parastosu što si plakala, bilo je sveta, pa je i red da neko u ime familije plače; ali zašto ovde, kad smo svi svoji! (10)

– duhovita primedba:

GINA: (kad je žito došlo pred nju zaplače se).

SARKA: Bože prija-Gino, ti kao da te je ko najmio. (17)

– pogrešno, banalno shvatanje suštine situacije:

GINA: ... Gledam, bože, one stvari, pa sve me podseća na pokojnika. Gledam onu stolicu na kojoj je sedeo, pa tanjir, pa nož, viljušku, pa me sve guši tuga; pa pogledam slanik na mi padne napamet: bože moj, pokojnik je koliko juče umakao u taj slanik ... (zaplače se)

SARKA: Eto ti sad, pa ne moraš ti zato plakati što je on umakao u slanik. (42-43)

– laž:

SARKA: Ju, crna Gino, šta ti je to za leđima?

GINA (prestravljeno): Koje?

SARKA (izvuče kutiju): Ovo?

GINA: To? Izgleda kao da je neka kutija.

SARKA: Nije kutija, nego srebrn servis Gino!

GINA: Biće, veruj, biće servis, kad ti tako kažeš.

SARKA (otvori kutiju): Pa servis, dabome!

GINA: Ju, ju, ju, ko bi to rekao?

SARKA: Ama, šta: ko bi rekao?

GINA: Pa to, ja sam mislila kutija. (43)

– vic:

SARKA (krsti se): Neka je daleko od nas, al' biće da su to neki duhovi.

AGATON: Nisu to duhovi, Sarka, nego budilnik.

SARKA: Ju, kakav budilnik?
AGATON: Pa taj što sediš na njemu.
SARKA: Šta imam da sedim na budilniku; nikad u životu nisam sedela na budilniku, pa sad ću.
AGATON: Ja ti govorim o onome budilniku što si ga uzela iz naše sobe.
SARKA: I ju!
SIMKA: Bože moj, ko će kao bog! A ja kažem jutros Agatonu: navij, boga ti, taj budilnik da ga čujemo kako zvoni.
SARKA: E pa eto čula si sad!
SIMKA: Pa čula sam dabome! (47)

Kod složenih humorističnih elemenata u *Ožalošćenoj porodici* javljaju se tri primera koji zavise i od unutrašnjeg i od spoljašnjeg konteksta. Nji - hove kategorije su definisane na sledeći način:

- laž (sadrži precenjivanje sopstvenog značaja) – zavisi od unutrašnjeg konteksta + replika negiranja, odnosno suprostavljanja (prividno oslabljenog intenziteta) – zavisi od spoljašnjeg konteksta:

AGATON: Bio sam pred smrt da ga (pokojnika) obiđem. Seo ja tako na stolicu, a on kad me vide čisto se oveseli: “Gde si, zaboga, Agatone, ja nikog bližeg od tebe nemam!”

TRIFUN (nakašljuje se): Ovaj... Neće, kanda, biti da si mu ti, Agatone, baš tako blizak. (11)

- komična slika zgranutosti – zavisi i od spoljašnjeg i od unutrašnjeg konteksta:

SARKA (proviruje na vrata, komotna, razgolićena): Jel’te, molim vas, ima li ovde u kući kakvih papuča?

DANICA (zgrane se): Vi ste ovde?

SARKA: Pa da, izabrala sam ovu sobu, tu sam se smestila, ali ne mogu tek ići po kući bez papuča.

DANICA (očajno krši ruke): Gospode bože! (39)

- “peckavi” komentari – zavise i od spoljašnjeg i od unutrašnjeg konteksta:

SARKA (spazi služavnik): Čekaj, čekaj, prijatelj-Agatone. Sve hoću da te zapitam, pa mi nekako ne dade da dođem do reči: ama šta je tebi, čoveče, pa si se ukrotio kao mlada na videnju?

AGATON: Ne znam, stegao me neki reumatizam u leđa.

SARKA: Pa vidim ja već to da je reumatizam, samo rekla bih da je srebrn reumatizam.

AGATON: Ako je srebrn, ali bar ne zvoni.

SARKA: Pa ono ne zvoni, ali ako ja povučem užu, mogu zazvoniti sva četiri zvona sa saborne crkve. (47)

Prosti humoristički elementi na nivou reči nisu pronađeni u delu Bra - nislava Nušića. Na nivou rečenice su sledeće kategorije:

- aforizam:

AGATON: ... ne vidim, znaš, šta imaš od tog školovanja. Nemaš službe, nemaš zanata, nemaš nikakve koristi.

MICA: Nemaš, ne kažem da imam, ali, najzad čovek se i ne školuje da od toga ima kakve koristi već da bude školovan čovek. (15)

AGATON: ... Zanimanje, to je samo jedan teret za čoveka. (15)

SARKA: Ne volim, znaš, kad tako u porodici počnu šaputanja.

GINA: Pa nije ni lepo, da vidiš.

SARKA: Jer porodica, dok se glasno grdi, svađa i ogovara, dotle se može reći da je to porodična iskrenost i ljubav, ali kad počne da šapuće! (36)

- frazeologizam:

SARKA: Ako još uči školu, dobro, nego da nije ona nešto već svršila školu? (22)

– apsurdna tvrdnja:

VIDA: ... Meni je baš pao u oči njen nos, isti pokojnikov nos.

SARKA: E, baš si potrefila, prija-Vido, ako je po čemu drugom, a po nosu ... Pre svega, pokojnik nije ni imao nos. (23)

– duhovita primedba:

SARKA (Gini koja se opet zaplače): Eto ti sad, pa zašto kog đavola sad plačeš?

GINA: Kako da ne plačem, Sarka; sad ćemo videti sobu u kojoj je pokojnik umro.

SARKA: Pa plači, brate, kad vidiš sobu, a nemoj akonto da plačeš. (25)

– igra rečima:

TRIFUN: Pa Agaton će se useliti, je li, da čuva ove stvari da se ne raznesu i da se ne pokradu, a ja ću da se uselim da te iste stvari čuvam od Agatona. Poznajem ja njega dobro. (37)

Najveći broj prostih humorističkih elemenata u *Ožalošćenoj porodici* je na višem nivou. Primeri su razvrstani u 11 grupa:

– pitalice (monološke strukture, sa smešnim poređenjem u poenti):

AGATON: ... pa da se upitamo, na primer: bi li ovaj Proka bio kadar da upravlja imanjem?

PROKA (buni se): Zašto, kobajagi?

GINA: Ako možeš ti, prijatelj-Agatone, može i on!

AGATON: Ama, može, ne kažem da ne može, samo pogledaj ga kakav je. Eto, pogledaj ga, molim te! Trideset se godina sušio u opštinskoj arhivi, izgleda kao izglednela stenica kad izmili iz stare fascikule. (13)

– paradoks + smešno poređenje:

AGATON: E, vidiš, zato baš što si školovan, ne možeš da upravljaš imanjem. Drugo je škola, a drugo imanje. U školi možeš naučiti kako se pravi hemija, ali ne možeš naučiti kako se naplaćuje kirija kad kirajdžija, na primer, prekonoc pobegne i iznese stvari. (15-16)

– nedorečenost (nagoveštavanje, ustručavanje):

TANASIJE: ... Zašto da ne obidemo i ne razgledamo kuću? Toliko valjda možemo?

SIMKA: Pa familija smo!

AGATON: Pa možemo, ne kažem da ne možemo, ali pod jednim uslovom: da pođemo svi zajedno i da se niko ne odvaja i zavlači po sobama, nego svi zajedno

...

PROKA (uvređeno): Ne misliš valjda...?

AGATON: Šta mislim da mislim, tek da se ne odvajamo. (24-25)

SARKA: Pa ako ćemo istinu da govorimo, pokojnik je voleo onako... kako da kažem, de... pomozite mi.

TRIFUN: Voleo je da vrdne.

...

SARKA: ... Znam, tako ja jedanput došla kod njega, pa... ali neka – bog neka ga prosti!

TRIFUN: Šta – kaži!

SARKA: Nije lepo, mrtav čovek. (22)

– ironija:

GINA: Nije trpeo familiju.

SARKA: A tetku je trpeo.

TRIFUN: Pa trpeo, dabome jer mu nije rod. (24)

– učestalo ponavljanje rečenice:

SARKA: I što kaže prijatelj-Tanasije, eto da me ko zapita: Ti si, Sarka, je li blizak rod pokojnome Mati? – Jesam! – Pa dobro, Sarka, znaš li ti kako izgleda pokojnikova

kuća? – Ne znam! – Koliko soba ima? – Ne znam! – Kako je nameštena? – Ne znam! (24)

– vic:

MIĆA: ... Ako bih ja bio naslednik – a ja se tome pouzdano nadam – ja bih, vidite, želeo da vi to rešite.

DANICA: Šta da rešim?

MIĆA: Pa to, da ostanete u stanu. Zašto ne? Za vas bi to bilo vrlo ugodno, jer ste se, izvesno, već navikli na taj stan, a za mene, pravo da vam kažem, za mene bi bilo to vrlo prijatno, imati u kući jedno tako lepo mlado stvorenje. Zar ne?

DANICA: Hvala, to je vrlo ljubazno od vas, ali, ja mislim, tetka želi da se iselimo.

MIĆA: Ali zašto zaboga? To bi vam bio samo jedan težak izdatak. Ovde ste stanovali besplatno, pa tako bi i dalje stanovali. Zar to nije bolje za vas?

DANICA: Bolje je, ali...

MIĆA: I što je glavno, ja ne mislim tako brzo da se ženim, a sve dotle vi bi ostali u stanu.

DANICA (iznenađeno): Tako? A zašto samo dotle?

MIĆA: Jer, bojati se, moja bi žena mogla biti ljubomorna. Pa da, to bi bilo sasvim opravdano.

DANICA: Opravdano?

MIĆA: Pa da, zaboga, vi ste tako lepuškasti i mili, mogu vam reći čak i da mi se dopadate, vrlo mi se dopadate. (pokušava da je pomiluje)

DANICA (uvređeno): Gospodine! (26-27)

SARKA: Meni se budilnik dopada. Navikla sam; nikad ga nisam imala u kući, ali navikla sam.

TRIFUN: Pa kako si kog đavola navikla kad ga nisi imala?

SARKA: Moj prvi muž spavao je kao top, bog da mu dušu prosti, ali drugi budio me je po nekoliko puta noću; pravi budilnik. Pa eto kraj njega sam se navikla. (33)

– različito korišćenje iste reči (prvo kao determinatora jedne radnje, a odmah zatim kao determinatora posledice te radnje):

MIĆA: Pravo da vam kažem prija-Sarka, i ja ne volim šaputanje. To nije otmeno.

SARKA: Pa nije, dabome! Eto tako, zbog nekog šaputanja, mene mal' nije oterao prvi muž. A zar bi bilo otmeno da me je oterao? (36)

– dvojako shvatanje reči:

MIĆA: Budite spokojni. Jedna tako lepuškasta devojčica ne treba da se jedi.

DANICA: Nije, nego valjda ravnodušno da gledam sve ovo što se dešava.

MIĆA: Ravnodušno ne. Eto, i ja, kad sam kraj vas, nisam ravnodušan! I kad bi hteli da mi date prilike, vi bi se uverili da ja nisam ravnodušan prema vama. (50)

– aforizam:

DANICA: Izgleda da su svi bliski rod pokojnika?

ADVOKAT: Da, verovatno, ali će posle otvaranja testamenta biti to u srazmeri prema svoti koju im pokojnik ostavi. (30)

– precenjivanje sopstvenog značaja + komična negacija u poenti:

DANICA: ... Ja prosto ne mogu da pojmem kako su se godpoda i gospođe mogli useliti. Je li ko pitao advokata; je li on to odobrio? Jeste li vi, na primer, pitali advokata?

MIĆA: Kako, ja da pitam advokata? Šta imam ja da pitam advokata? On bi mogao mene da pita: "Želite li, gospodine, da se uselite u kuću?" On mene, a ne ja njega.

DANICA: Pa je li vas pitao?

MIĆA: Nije, ali ne mora me ni pitati; ni ja njega, ni on mene. (49)

Verbalna komika u delu *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti* Dušana Kovačevića

U delu Dušana Kovačevića dominantni su primeri koji pripadaju složenim elementima verbalne komike zavisnim od spoljašnjeg konteksta. Najbrojnija je kategorija komičnog izjednačavanja imaginarnog sa realnim. U određenom broju slučajeva sa izjednačavanjem, komični efekat se postiže korišćenjem vulgarizama, uvredljivih izraza ili ponavljanjem reči. Ukupan broj primera iz kategorije izjednačavanja iznosi 11:

– izjednačavanje imaginarnog sa realnim:

*... DRAGANA NOS: Jel' baš moraš toliko da psuješ? Ako su oni tamo prosti, ne moraš i ti...

DRAGAN NOS: Ubi me nepravda, ženo! Od muke sam se propsovao! (55)

*... KUMA SAVKA: A ko je ovaj plavi mladić? Ko je ovaj simpatični dečko?

DRAGANA NOS: Vilsonov sin, Lari... Vidiš kako je lep momak. Lep, al' siroma.

Teška sirotinja. Kriminalci mu sve oteli. E, nema pravde nigde na svetu. (53)

ELEKTRIČAR: Gospodine, ako me još jednom opsjete, ubiću vas ovom strujom! Spaliću vas!

DRAGAN NOS: Ubićeš me strujom? Strujom ćeš me ubiti? Pa nisam ti ja Lari, barabo jedna! Nije ti ovo Australija da ubijaš nevine ljude strujom. Idi u Australiju, zaposli se na električnoj stolici! Tamo idi i tamo ubijaj! Ovde nećeš, dok ima pravde. Nije naš Nikola Tesla pronašao struju da ubijaš naše ljude! (72-73)

– izjednačavanje (uz korišćenje vulgarizama i uvredljivih izraza):

*... DRAGAN NOS: ... Ja vam kažem, oti'će taj zapad u pičku materinu! Ima da pukne ko kesa! Jebi ja taj sistem u kome mogu mladom čoveku da nameste proneveru od pet miliona dolara!

...

DRAGAN NOS: ... Spakovali mu uz proneveru i nekoliko silovanja! Silovao neke babe kao! Ovakav mladić, koji može da bira, svaki dan da tuca šta hoće.. (53-54)

DRAGAN NOS: ... Evo, sad ćeš čuti šta mu se stavlja na dušu. Sad ćeš čuti, Savka, pa reci ko je tu normalan. (Dragan Nos je pritrčao televizoru i pojačao ton, a onda se brzo vratio na svoje mesto i seo prekrstivši ruke i noge... Iz televizora se začuo razgovor (u sudnici) na engleskom, koji su ljudi za stolom netremice slušali kao da se njima sudi)

...

DRAGAN NOS: Jel' vidiš kako mu se tužilac smeje?! Vidi kretena! Vidi kako mu se u lice smeje, a sudija gleda kroz prozor!

...

GLAS TUŽIOCA: Vi ste mene pljunuli, gospodine Tompson?! Vi ste mene pljunuli!

GLAS LARIJA: Jesam, đubre pokvareno! Jesam! i pljunuću te ponovo!

DRAGAN NOS: Tako je, Lari! Tako je, sine! Nego šta! Treba da te zajebava svaka budala! Ako ćeš na električnu stolicu, idi kao čovek! Nek te zlikovci ubiju, ali im bar pljuni... (62, 63, 64)

DRAGAN NOS: ... Sutra da mi daju milion dolara da odem u Australiju samo na pet minuta, rekao bi im: Jebite se i vi i vaših milion dolara! Jebali vas milion dolara kad ste govna! (61)

*... DRAGAN NOS: To samo u Australiji ima! Kako onaj moj brat Oliver i ona tvoja sestra Olivera žive tamo?! Kako mogu da žive u takvoj zemlji?! ... c, c, c, c, ... Pa neće valjda?! Neće valjda?!

...

DRAGAN NOS: Sad će Larija da osude. Ako se izvuče sa doživotnom robijom, do bro je prošao... Posle pet godina koledža, 50 godina robije! E, jebem te zemljo koja si u stanju mlade ljude da uništavaš, satireš i gaziš! Koja ti je budućnost bez mladosti, majku li ti jebem!

DRAGANA NOS: Smiri se čoveče. Šta ti je? Preležao si tri infarkta. Brat ti je rekao da četvrti nećeš preživeti. (55-56)

*... DRAGANA NOS: ... Evo ga ovaj vampir, sudija Simenson! Sad će da laže kao pas! Joj, koja je to baraba i propalica, kumo! Koji je to zlikovac! (55)

*... KUMA SAVKA: Ja ovo ne smem da gledam! Ubiće ih!

DRAGAN NOS: Neće, kumo! Neće! Slobodno gledaj! Laže baraba! Što meni ne dođe da puca na dete, dete li mu jebem lopovsko!

KUMA SAVKA: Ubiće ih! Ubiće ih, kume!

DRAGAN NOS: Neće, kad ti kažem! Jebaće im Ronald majku! Sad ćeš da vidiš kad se Ronald pojavi sa ovolikom pušketinom! (52-53)

– izjednačavanje (uz ponavljanje reči *majka*, korišćenje vulgarizama i kletvi):

*... DRAGAN NOS: Evo mu sirota majka plače... Vidi majku kako plače... Gde će vam duša, barabe... Pusti me ženo! Pusti me! Sledeći put kad me udari infarkt, ima da puknem i da pobijem sve oko sebe... Sirota majka... E, majko, majko, šta si dočekala... Šta si, majko, dočekala... Evo i ja plačem posle toliko godina... Starice majko, šta ti rade... Rodiš dete, a onda ti ga prokleta zemlja uzme i ubije... (56-57)

*... DRAGAN NOS: Dosta, bre! Dosta! Dosta! Sad će dečka da osude na smrtnu kaznu, a vas dve pričate budalaštine! Koji su naši problemi u odnosu na Larijeve! Vidi, majka će da umre u sudnici! E, majko, majko, što ga rodi prokletoj zemlji! Kako bi ja slatko udavio ovog sudiju, majku li mu jebem razbojničku! Australijo, potonula dabogda!!!

DRAGANA NOS: Dragane, ovako te molim. Molim te, nemoj da se nerviraš. Umrećeš, čoveče. Sav si crven i drhtiš... Dragane...

DRAGAN NOS: Ubi me nepravda, bre! Ne mogu više da gledam kako mladog, obrazovanog, poštenog i čestitog dečka teraju da se ubije! Pre dve epizode je pokušao da se obesi zbog baraba! Završio koledž među najboljima, i umesto da se sad kao čovek skući, da se oženi ćerkom španskog draguljara, da ima familiju i otvori kancelariju u centru Sidneja, on razmišlja – teraju ga! – da se obesi, inače še završiti na električnoj stolici! Ej, bre! Ej, bre, ima li to negde na svetu?!! (59-60)

Ostale kategorije u okviru ove podvrste su:

– igra rečima:

*... DRAGANA NOS: ... Evo ga ovaj vampir, sudija Simenson! Sad će da laže kao pas! Joj, koja je to baraba i propalica, kumo! Koji je to zlikovac!

SAVA: Komunista... Sima komunista...

...

SAVKA: Nije Simo, Savo. Nije to naš sudija Sima. Ono je australijski sudija Simenson. Oće da otera jednog mladića na električnu stolicu. (55)

DRAGAN NOS: Mene ćeš da isečeš?! Mene?! Pa nije ti ovo Australija, druže! Oćeš možda da me staviš i na električnu stolicu, kad si već električar?! (65)

– preterivanje:

(... neko je zazvonio na ulaznim vratima...)

DRAGAN NOS: Ne otvaraj! Stani! Sačekaj!

...

SAVKA: Šta će ti ta... to...

DRAGAN NOS: Pajser. Da se branim ako me napadnu barabe.

DRAGANA NOS: A možda su tvoj brat Oliver i moja sestra Olivera? Možda su stigli.

DRAGAN NOS: Nisu, ženo. Oliver bi kucao pet puta, a tek onda zvonio dva puta kratko i jednom dugačko. Ovo je neko ko hoće da nas orobi, da nam otme sve što imamo! (64-65)

– komično prepričavanje (sa preuveličavanjem, tj. preterivanjem) sa poentom:

*... DRAGAN NOS: Jel silovao neku babuskeru u nekoj epizodi! Jel' silov'o?!

DRAGANA NOS: Nije... Što jeste – jeste, nije.

DRAGAN NOS: Nije! Naravno da nije! Polomiše noge Kardenove manekenke i le-

potice za Mis Australije, pred kućom ga čekaju devojke ko da je Bitlsi, ciče i vrište kad ga vide, padaju u nesvest, valjaju se po zelenom travnjaku oko kuće, čupaju be-sene i jedu zemlju, kidaju mu odelo, vuku ga za kravatu, policija ga čuva ko našeg predsednika, a ovamo ga optužuju da je psihopata, da je noću izlazio i u parku iza Opere sačekivao starije žene posle Pavarotija i silovao ih! Kao, u detinjstvu ga baba tukla i mučila usijanom peglom, pa se sad sveti staricama! Ej, bre!?! Ej, bre!... (60-61)

– banalizovanje situacije (poređenjem imaginarnog sa realnim):

SAVKA: Zašto sve to rade, kume? Zašto upropašćavaju život jednog mladog i vi-sokoobrazovanog čoveka? U kom cilju to čine?

DRAGANA NOS: Zato što je predizborna kampanja Larijevog strica Alfreda. Stric može vrlo lako da postane predsednik Australije, međutim, to njegovim protivnicima nikako ne odgovara, pa prave familijarnu aferu; ako je Lari psihopatski manijak, onda mu ni stric nije bolji. Kao da ja sutra hoću da budem predsednik Srbije, a nesrećnog Stefana počnu da optužuju da je silovao starije žene posle opere. Znaš kad bi ja bio predsednik Srbije? Znaš kad? Nikad... (61-62)

Objašnjenje: * = grejanja nije bilo, ali to ljudima za stolom nije smetalo da prate svoju dugogodišnju australijsku seriju *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti* (51)

Podvrsta složenih komičnih elemenata zavisnih od unutrašnjeg kon - teksta sadrži samo jedan primer iz kategorije komičnih nadimaka:

SAVKA: Od kad su nas osramotili i oklevetali, više se ne trezni (Sava, njen suprug). Nas dvoje, pod stare dane, da zovu Sava i Savka Robija. (58)

Od prostih humorističkih elemenata prisutni su samo primeri koji su na višem nivou od reči i rečenice. Definisane kategorije su:

– efekat neočekivanog:

a) neočekivana nezainteresovanost:

DRAGANA NOS: Izgleda da opet 'oće da se obesi.

DRAGAN NOS: Stefane, nemoj da mi se vešaš o luster! Ako 'oćeš da se obesiš, izađi u dvorište pa se vešaj! Luster mi ne diraj! (52)

DRAGANA NOS: Obesio se! Obesio se! Obesio se o luster!

DRAGAN NOS: Šta o luster?! Prošli put je razvalio luster! Lepo sam mu rekao da ne dira luster! (68-69)

b) neočekivana agresivnost i korišćenje vulgarizama:

(Dragan Nos je otvorio prozor i upitao električara na banderi)

DRAGAN NOS: Šta to radiš, družo?!

ELEKTRIČAR: Sečem struju, gospodine!

DRAGAN NOS: A zašto sečeš, družo?!

ELEKTRIČAR: Zato što mi je naredeno, gospodine!

DRAGAN NOS: A ko ti je naredio, jebo te onaj ko ti je naredio?!

ELEKTRIČAR: Nemoj da psuješ, gospodine! Nemoj da psuješ, jer bi mogao da te isečem kao ovu žicu. (65)

– smešno poređenje:

(... provirujući kroz špijunku, Dragan je ugledao nekoga ko ga je smirio)

DRAGAN NOS: Stefanova švalerka.

DRAGANA NOS: Gospođa Upravnica? Što je to fina žena, kumo.

DRAGAN NOS: Jeste, mnogo je fina. Muž joj radi, crnči u Klagenfurtu, a ona se ovde švalera sa ovim našim nesrećnikom. Šta je našla na njemu, osim one nosine, ko ovaj pajsar. (68)

– komično prisećanje (prepričavanje) (ova kategorija najbliža je kate - goriji anegdote koju definiše Josip Lešić u knjizi *Nušićev smijeh*):

SAVKA: ... A, izvinite, kako se to desilo da se tri brata blizanca ožene sa tri sestre blizankinje? Morate priznati, malo je neobično; ne događa se svaki dan.

DRAGANA NOS: Sudbina, kumo. Sudbina... Rasli smo u istoj ulici, pa tako... dok

se nismo razišli, zabavljali smo se svako sa svakim. Teško smo se raspoznavali. Jednom prilikom...

DRAGAN NOS: Dosta, bre! Dosta! Dosta!... (59)

STEFAN: ... U zabavištu sam igrao Sneška Belića. Nisu mi stavljali šargarepu, samo su mi nos farbali u crveno... U osnovnoj školi sam igrao Pinokia. Učitelj je čak rekao, da imam malo veći nos nego što treba. Sad igram Sirana, bez veštačkog nosa... (82)

DRAGANA NOS: Jel' baš moraš toliko da psuješ? Ako su oni tamo prosti, ne moraš i ti...

DRAGAN NOS: Ubi me nepravda, ženo! Od muke sam se propsovao! Ti bar znaš dok smo vozili tramvaj, da u tramvaju niko nije smeo da psuje! Niko! Ko opsuje, marš iz tramvaja!

DRAGANA NOS: Pa zato ti se i čudim... (55)

Zaključak

U komediji Dušana Kovačevića prisutan je relativno mali broj kategorija komičnih elemenata, dok se kod Nušića sreće veća raznovrsnost u načinima postizanja humorističnog efekta. U delima oba autora kategorije potkrepljene najvećim brojem primera javljaju se u većini slučajeva u okviru istih vrsta odnosno podvrsta. Tako se kod Nušića vicevi i nedorečenost najvećim delom mogu definisati kao prosti komični elementi višeg nivoa, a aforizmi kao prosti elementi na nivou rečenice. Primeri precenjivanja sopstvenog značaja, uvredljivih izraza, individualnih govornih karakteristika uglavnom pripadaju složenoj vrsti zavisnoj od unutrašnjeg konteksta. Kod Kovačevića najčešća kategorija izjednačavanja imaginarnog sa realnim javlja se uvek kao složeni element zavisan od spoljašnjeg konteksta. Sve primeri anegdota i efekta neočekivanog pripadaju prostim komičnim elementima na višem nivou. Kod Nušića prevladavaju složeni komični elementi zavisni od unutrašnjeg konteksta kao i prosti elementi višeg nivoa, a kod Kovačevića, pored prostih elemenata višeg nivoa, najbrojniji su složeni elementi humora zavisni od spoljašnjeg konteksta. Nema značajnih poklapanja između definisanih kategorija humorističnih elemenata u dve analizirane komedije. Najčešća Kovačevićeva kategorija izjednačavanja imaginarnog sa realnim ne sreće se kod Nušića. Vrlo je zanimljivo što u *Ožalošćenoj porodici* nije pronađen ni jedan primer anegdote, dok je ovaj vid postizanja humora u delu *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti* veoma zastupljen. U Kovačevićevoj drami nema aforizama, viceva, precenjivanja sopstvenog značaja, frazeologizama, dvosmislenosti, dok ove kategorije Nušić koristi najviše. Do poklapanja dolazi samo kod igre rečima, smešnog poređenja i donekle kod banalizovanja odnosno banalnih shvatanja situacije.

Izvori

- Kovačević D. 1996. *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti*. Beograd: Vreme knjige
- Nušić B. 1989. *Ožalošćena porodica*. Beograd: Prosveta

Literatura

- Bergson A. 1993. *Smeh*. Beograd: Laris
- Lešić J. 1981. *Nušićev smijeh*. Beograd: Nolit
- Maksimović G. 1995. *Sremčev smijeh u "Ivkovoj slavi"*. Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, knjiga 43, sveska I. Novi Sad: Matica srpska
- Vuletić V. 1984. *Tema laži i hvalisanja kod Gogolja i Sterije*. Zbornik Matice srpske, knjiga 32, sveska 3. Novi Sad: Matica srpska

Ana Antic

Verbal Comic in the Works of Branislav Nušić and Dušan Kovačević

This study analyses structure and meaning of verbal comic elements. Two different plays were used for material of analyses: Branislav Nušić's *Ožalošćena porodica* and *Lari Tompson, komedija jedne mladosti* by Dušan Kovačević – two plays written in different time and with different styles. The goal was to establish whether there are similarities between defined categories of humoristic elements regarding to both comedies. One more thing was taken into consideration: if there were connection between first, semantic classification and classification based on linguistic structures. Results proved that authors used different ways to attain comic effect of their plays. Although made on the beginning of 20th century, elements of comedy in Nušić's *Ožalošćena porodica* are numerous, comparing to contemporary Kovačević's *Lari Tompson*. The most frequent category found in one play wasn't used by other author, and vice versa. Similarities were found in only three categories.

